

Puistojen ja pisuaarien Helsinki

SQS
1–2/2014

79

Pervosilmäys
Arvostelut

Mari Pajala

Valdemar Melanko: *Puistohomot. Raportti Helsingin 1960-luvun homokulttuurista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2012, 200 s.

Kun ensimmäisen kerran kuulin Valdemar Melangon kirjasta *Puistohomot. Raportti Helsingin 1960-luvun homokulttuurista*, ajattelin että se oli liian hyvää ollakseen totta: aikaisemmin tuntematon aikalaisnäkökulmasta kirjoitettu tutkimus homomiesten alakulttuurista 1960-luvun Suomessa. Hetken epäilinkin, että kirjailijanimen taakse piiloutuu joku 2010-luvun queer-tutkija, joka on historiallisen tuntemuksensa perusteella kuvitellut, minkälaisia tarinoita 1960-luvun Helsingistä voisi kertoa, ja naamioinut kirjoituksensa aikalaisraportiksi. Onneksi olin väärässä ja Valdemar Melanko on oikea historiallinen henkilö.

Helsingin yliopistossa opiskellut Valdemar Melanko (s. 1939) on tehnyt uransa pääasiassa virkamiehenä Neuvostoliiton ja Venäjän asiantuntijatehtävissä, minkä lisäksi hän on kääntänyt kirjallisuutta venäjältä suomeksi. Opiskeluaikanaan 1960-luvulla Melanko

Mari
Pajala

kiinnostui homojen oikeudellisesta asemasta. Hän suunnitteli aiheesta tutkielmaa, jota varten hän tarkkaili miesten käyttäytymistä Helsingin keskeisillä tapaamispaikoilla usean vuoden ajan 1960-luvun lopussa ja haastatteli epämuodollisesti puistoissa tapaamiaan miehiä. Koska tutkielma jäi kesken, Melangon havainnot puistokulttuurista jäivät julkaisematta yli neljäksikymmeneksi vuodeksi. Työn kesken jäämiseen lienevät vaikuttaneet aiheen tutkimukseen liittyvät eettiset ongelmat, joista Melanko oli hyvin tietoinen: julkaisemalla aiheesta hän olisi altistanut lainsuojattoman alakulttuurin julkisen repostelun kohteeksi.

Siitä, että *Puistohomot* on nyt saatu julkaistua, voi kiittää paitsi Melanko itseään ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa, myös sosiologi Elina Haavio-Mannilaa, jolle Melanko oli joitain vuosia sitten esitelty aineiston ja joka kannusti häntä toimittamaan ne julkaisuksi. Aineisto on pyritty toimittamaan kirjaksi mahdollisimman vähin muutoksin. Melanko on kirjoittanut kenttämuistiinpanonsa pääasiassa kirjeiksi kahdelle tutkijalle, Kimmo Lepolle ja Klaus Mäkelälle, jotka toimivat eräänlaisina mentoreina, vaikka eivät paljon työtä kommentoineetkaan. *Puistohomot* koostuu alkuperäisten kirjeiden ja muiden muistiinpanojen ohella Melangon johdannosta ja loppusanoista, Oras Tynkkysen kirjoittamasta jälkikirjoituksesta sekä taustoittavista loppuviitteistä. Kirjoitukset on alun perin tarkoitettu muistiinpanoiksi varsinaista tutkimusta varten, mutta ne ovat varsin eloisaa luettavaa sellaisenaan. Kirjemuodon ansiosta havainnoijan oma ääni pääsee hyvin esille.

Puistohomot kuvailee Helsingin homojen alakulttuuria mielenkiintoisena historiallisena ajanjaksona 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Se tarjoaa näkökulman siihen, miltä ”seksuaalisen vapautumisen” aikakaudeksi mielletty 1960-luku näytti helsinkiläisten miesten iskupaikoilla, julkisten diskurssien marginaalissa. Samalla teos tallettaa alakulttuuria ajalta juuri ennen homoseksuaalisten tekojen kriminalisoinnin purkamista vuonna 1971.

Hankkeensa innoittajiksi Melanko nimeää 1960-luvun opiskelijaradikalismia, erityisesti Marraskuun liikkeen, joka pyrki edistämään erilaisten marginalisoitujen ryhmien, myös homojen asemaa. Lisäksi ärsykkeenä toimi *Ilta-Sanomien* skandaalinhakuinen paljastusjuttu ”Homoseksuaalipesä Helsingissä”, joka motivoi etsimään toisenlaisia näkökulmia aiheeseen. Henkilökohtaisempiakin motiiveja voi uumoilla, sillä Melanko kertoo havainnoineensa Helsingin keskeisiä iskupaikkoja neljän vuoden ajan ennen kuin aloitti varsinaisten muistiinpanojen teon. Tutkimusajankohtana Melanko oli nuori aviomies, joka ”myöntää” omanneensa ”silmaa miehillekin kauneudelle” (s. 15); tämän hän katsoo edellytykseksi aiheen ymmärtävälle tutkimiselle. Tutkimustapaa innosti Anton Tšehovin *Sahalin*, jota Melanko samaan aikaan suomensi. *Sahalin* pohjaa keskusteluihin, joita Tšehov kävi vankileirisaarelle karkotettujen kanssa, ja Melangon tutkimushankkeessa puistojen homot näyttävät vastaavanlaisina lainsuojattomina.

Puistohomot esittelee Helsingin keskeisiä kruisailupaikkoja, niiden arkkitehtuuria ja alueille ominaisia käyttäytymistapoja. Suosittuja kohtaamispaikkoja olivat muun muassa Karusellin alue Pallokentän ja Olympiastadionin tienoilla, Kirsikkapuisto ja Kissalanpoikien kuja. Melanko kuvailee antropologin tarkkuudella, miten kullakin tapaamispaikalla kierrettiin, milloin niillä oli paljon liikennettä ja minkälaisia erilaisia tapoja kontaktin saamiseen käytettiin. Vaikka puistoissa kävi melko paljon miehiä, Melanko korostaa että kontaktin saaminen potentiaaliseen partneriin oli usein mutkikasta ja saattoi vaatia tuntikausien kuljeskelua. Kirjan nimeksi annettu ”*Puistohomot*” on sinänsä hieman harhaanjohtava nimitys, sillä monet puistoissa miehiä iskeneistä miehistä olivat naimisissa, eräskin 14-lapsisen lestadiolaisperheen isä Kemistä, eivätkä välttämättä olisi mieltäneet itseään kategorisesti homoiksi. Aineistossa näkyy kiinnostavasti, miten samankaltaisia urbaanin homokulttuurin käytännöt olivat Helsingissä ja ulkomaisissa suurkaupungeissa. Esimerkiksi yksi suosittu pisuaari tunnet-

tiin nimellä Jennyn teehuone samaan tapaan kuin Yhdysvalloissa käytettiin tearoom-nimitystä. Helsingin tapaamispaikoilla vieraili myös ulkomaalaisia matkailijoita, ja erään informantin mukaan kaupungin homopaikoista oli olemassa Tanskassa tai Hollannissa painettu kartta.

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen hengessä Melanko pyrkii jaottelemaan kohtaamaansa kulttuuria kategorioihin. Ainoan hänen saatavillaan olleen vertailukohteen aineistolle muodosti Laud Humphreysin tutkimus, joka käsitteli miestenvälistä seksiä Chicagon julkisissa käymälöissä. Humphreysin pohjalta puistossa kiertäjät voi jakaa kolmeen ryhmään: ensimmäinen, pienin ryhmä ei solmi kontakteja muihin vaan käy puistoissa vain tarkkailemassa tai tirkistelemässä. Toiseen ryhmään Melanko laskee ”kunnon homot”, jotka etsivät ”ystävää” eli seksikumppania, jonka kanssa löytyy myös henkilökohtainen kontakti (s. 88). Kolmas, myöskin pieni ryhmä pyrkii osallistumaan persoonattomaan aktiin pisuaareissa eikä lähde iskijöiden kanssa minnekään muualle. Melanko pitää Humphreysin jaottelua kuitenkin riittämättömänä. Hänen puistoissa käymissään keskusteluissa esimerkiksi kyseenalaistettiin ajatusta siitä, että anonyymi seksi olisi persoonatonta.

Melanko luonnostelee omia tapoja kategorisoida aineistoa. Keskeiseksi osoittautuu erottelu asunnottomien ja omaa asuntoaan hallitsevien miesten välillä. ”Asunnottomilla” Melanko tarkoittaa miehiä, jotka jakavat asunnon esimerkiksi vaimon, vanhempien tai kämppäkavereiden kanssa, eivätkä siten voi tuoda vapaasti vieraita kotiinsa. Asuntokysymys luokin miesten välille tärkeän valta-asetelman. Omaa asuntoaan hallitsevien on helpompi löytää puistoista kumppaneita ja heillä on enemmän valinnanvaraa kuin muilla. Tästä avautuu myös kysymyksiä yhteiskuntaluokan merkitykseen, joihin teoksessa ei kuitenkaan ehditä syventyä tarkemmin.

Asunnon lisäksi toinen tekijä, joka Melangon mukaan vaikuttaa miesten käyttäytymiseen, on yksinäisyyden aste. Melanko jakaa puistoissa kiertävät

miehet tällä perusteella kolmeen ryhmään: Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat eivät koe itseään yksinäisiksi, vaan heillä on riittävästi ihmiskontakteja muualla ja puistoissa he käyvät purkamassa seksuaalisia paineita. Toiseen ryhmään kuuluvat etsivät puistoista fyysisen kontaktin sijaan ensisijaisesti henkistä kontaktia, jotakuta johon rakastua. Kolmas ryhmä koostuu syvästi yksinäisistä ja masentuneista ihmisistä, jotka etsivät mitä tahansa kosketusta lievittääkseen yksinäisyyttään. Nämä miehet ovat usein muita iäkkäämpiä ja alkoholisoituneita. Melangon ryhmittelyt jäivät aikanaan ideointiasteelle, mutta ne tarjoavat kiinnostavia näkökulmia siihen, miten puistokulttuuria oli mahdollista ymmärtää.

Sinänsä on sääli, ettei Melangon suunnittelema tutkielma aikanaan valmistunut, sillä se olisi ollut kansainvälisestikin katsoen pioneerityö. Edelleen olisi hienoa saada Melangon havaintoja julkaistua jossain muodossa myös englanniksi, sillä aineistossa olisi paljon kiinnostavia vertailukohtia homohistoriaan muissa maissa. Nykynäkökulmasta teoksesta tekee kiehtovan se, että siihen on tallentunut visio siitä, miten homoseksuaalisuudesta olisi ollut mahdollista puhua kriittisessä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa 1960–1970-lukujen vaihteessa, kun aihetta ei oikeastaan suomalaisessa tutkimuksessa vielä käsitelty. Nykytutkijat toivottavasti tunnistavat kirjan kuvaukset helsinkiläishistoriasta arkistoksi, jota he tulevat keskusteluttamaan queer-tutkimuksen näkökulmien ja käsitteiden kanssa.